

UDK: 613.83:004

Abdullajon R. TURSUNOV,

Mustaqil tadqiqotchi, Namangan davlat universiteti, Namangan O'zbekiston

E-mail: abduullohtursunov1991@gmail.com, ORCID: 0009-0004-3975-5029

GIYOHVANDLIKKA QARSHI IJTIMOIIY-FALSAFIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI TEKNOLOGIYALARNING O'RNI

Аннотация

Mazkur maqolada giyohvandlikka qarshi ijtimoiy-falsafiy tafakkurni shakllantirish va rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning ma'rifiy, aksiologik, kommunikativ, profilaktik hamda institutsional imkoniyatlari tahlil qilingan. Muammo faqat tibbiy yoki huquqiy hodisa emas, balki inson qadri, erkin tanlov, mas'uliyat, ijtimoiy ishonch, ma'naviy xavfsizlik va raqamli madaniyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni qamrab oluvchi ijtimoiy-falsafiy fenomen sifatida talqin etiladi. Tadqiqotda raqamli platformalar, ijtimoiy tarmoqlar, sun'iy intellektga asoslangan axborot xizmatlari, masofaviy maslahat, media-savodxonlik vositalari va raqamli monitoringning profilaktik salohiyati bilan bir qatorda, algoritmik manipulyatsiya, stigmatizatsiya, shaxsiy ma'lumotlar daxlsizligi, raqamli tengsizlik va ishonchsiz axborot kabi xavflar ham ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Giyohvandlik profilaktikasi, ijtimoiy-falsafiy tafakkur, raqamli texnologiyalar, raqamli madaniyat, media-savodxonlik, aksiologik yondashuv, yoshlar, ijtimoiy mas'uliyat, sun'iy intellekt, ma'naviy xavfsizlik.

РОЛЬ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКОГО МЫШЛЕНИЯ, НАПРАВЛЕННОГО ПРОТИВ НАРКОМАНИИ

Аннотация

В статье анализируются просветительские, аксиологические, коммуникативные, профилактические и институциональные возможности цифровых технологий в формировании социально-философского мышления, направленного против наркомании. Проблема рассматривается не только как медицинское или правовое явление, но и как сложный социально-философский феномен, включающий взаимосвязь человеческого достоинства, свободы выбора, ответственности, общественного доверия, духовной безопасности и цифровой культуры. Наряду с потенциалом цифровых платформ, социальных сетей, сервисов на основе искусственного интеллекта, дистанционного консультирования, медиаграмотности и цифрового мониторинга раскрываются риски алгоритмической манипуляции, стигматизации, нарушения конфиденциальности, цифрового неравенства и распространения недостоверной информации.

Ключевые слова: Профилактика наркомании, социально-философское мышление, цифровые технологии, цифровая культура, медиаграмотность, аксиологический подход, молодежь, социальная ответственность, искусственный интеллект, духовная безопасность.

THE ROLE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN DEVELOPING SOCIO-PHILOSOPHICAL THINKING AGAINST DRUG ADDICTION

Annotation

This article examines the educational, axiological, communicative, preventive, and institutional capacities of digital technologies in developing socio-philosophical thinking against drug addiction. The problem is interpreted not merely as a medical or legal phenomenon, but as a complex socio-philosophical issue involving human dignity, freedom of choice, responsibility, social trust, spiritual security, and digital culture. Alongside the preventive potential of digital platforms, social networks, artificial-intelligence-based information services, remote counselling, media-literacy tools, and digital monitoring, the study identifies risks related to algorithmic manipulation, stigmatization, privacy, digital inequality, and misinformation.

Key words: Drug addiction prevention, socio-philosophical thinking, digital technologies, digital culture, media literacy, axiological approach, youth, social responsibility, artificial intelligence, spiritual security.

Kirish. XXI asrda raqamli texnologiyalarning jamiyat hayotiga chuqur kirib borishi insonning axborot qabul qilish, qadriyatlarini o'zlashtirish, qaror qabul qilish va ijtimoiy munosabatlarga kirishish usullarini tubdan o'zgartirdi. Shu sababli giyohvandlikka qarshi kurashni faqat ma'muriy cheklov, tibbiy davolash yoki huquqiy jazo choralari doirasida talqin qilish zamonaviy ijtimoiy voqelikning murakkabligini to'liq ifodalamaydi. Giyohvandlik inson organizmiga zarar yetkazuvchi kasallik bo'lishi bilan birga, shaxsning ma'naviy o'zligini, irodaviy mustaqilligini, oilaviy va jamoaviy munosabatlarini, ijtimoiy ishonch va fuqarolik mas'uliyatini yemiruvchi ko'p omilli ijtimoiy-falsafiy muammodir. Uning ildizlari axborot muhiti, iste'molchilik psixologiyasi, ma'no inqirozi, ijtimoiy chetlashuv, tengsizlik, ruhiy bosim, salbiy guruh ta'siri va shaxsning hayotiy maqsadlarini yo'qotishi kabi

jarayonlar bilan bog'liq. Demak, profilaktikaning ustuvor vazifasi insonga faqat "taqiqlangan narsa" haqida ma'lumot berish emas, balki unda hayot qadri, shaxsiy daxlsizlik, mas'uliyatli erkinlik, tanqidiy fikrlash va ijtimoiy birdamlikka asoslangan barqaror dunyoqarashni shakllantirishdan iborat. Bu vazifani amalga oshirishda raqamli texnologiyalar keng auditoriyaga tezkor chiqish, profilaktik bilimni shaxsiy ehtiyojlarga moslashtirish, interaktiv muloqotni yo'lga qo'yish va xavf signallarini erta aniqlash imkoniyatini beradi. Biroq raqamli muhit o'ziga xos paradoksga ega: u bir tomondan sog'lom turmush tarzi va ma'naviy-ma'rifiy kontentni ommalashtirsa, ikkinchi tomondan zararli axborot, romantizatsiya, manipulyativ reklama, soxta "qahramonlik" obrazlari va yolg'on ma'lumotlarni ham tez tarqatishi mumkin. Shu bois raqamli vosita neytral texnika emas; uning ijtimoiy

ta'siri qanday maqsad, algoritm, axloqiy meyor va institutsional nazorat asosida qo'llanishiga bog'liq. O'zbekistonda 2024–2028 yillarga mo'ljallangan giyohvandlik va narkojinoyatchilikka qarshi kurashish milliy strategiyasida axborot almashinuvi, profilaktika, idoralararo hamkorlik va raqamli yechimlarni joriy etish masalalariga e'tibor qaratilishi mazkur yo'nalishning davlat siyosatidagi ahamiyatini ko'rsatadi. Lekin strategiyani amaliy natijaga aylantirish uchun raqamli texnologiyalarning faqat texnik samaradorligini emas, balki insonparvarlik, adolat, maxfiylik, teng imkoniyat va stigmadan holi kommunikatsiya kabi falsafiy-axloqiy mezonlarini ham belgilash zarur. Ijtimoiy-falsafiy tafakkur deganda shaxsning giyohvandlikni alohida odamning “irodasizligi” sifatida emas, biologik, psixologik, oilaviy, iqtisodiy, madaniy va axborot omillari o'zaro ta'sirining natijasi sifatida tushunishi; muammoga nisbatan ayblovchi emas, mas'uliyatli va dalilga asoslangan pozitsiyani egallashi nazarda tutiladi. Bunday tafakkur profilaktika jarayonida ikki muhim natijani ta'minlaydi: birinchidan, yoshlarda xavfli takliflar va manipulyativ axborotga nisbatan intellektual immunitet paydo bo'ladi; ikkinchidan, muammoga duch kelgan shaxsni kamsitish o'rniga unga qonuniy, tibbiy va psixologik yordam ko'rsatish zarurligi anglanadi.

Adabiyotlar tahlili. Mavzuning milliy ilmiy asoslarini yoritishda Google Scholar tizimida ilmiy ishlari aks etgan ikki o'zbek olimi – Zarifjon Sharifovich Ashurov va Vasila Karimbekovna Abdullayevaning tadqiqotlari alohida ahamiyatga ega. Z.SH. Ashurov hammualiflar bilan tayyorlagan Markaziy Osiyoda ruhiy salomatlikni qo'llab-quvvatlashda raqamli texnologiyalarning holati va istiqbollariga bag'ishlangan maqolasida telemeditsina, raqamli platformalar, mobil ilovalar va onlayn maslahat xizmatlarining aholiga yordamini yaqinlashtirishdagi imkoniyatlarini tahlil qiladi [1]. Uning yondashuvida raqamli vositalar mutaxassislar yetishmasligi, hududiy masofa va stigma tufayli yuzaga keladigan to'siqlarni kamaytirishga xizmat qiluvchi infratuzilma sifatida talqin etiladi. Mazkur g'oya giyohvandlik profilaktikasi uchun ham metodologik jihatdan muhim, chunki muammoga oid ishonchli axborot, anonim murojaat, erta maslahat va reabilitatsiyadan keyingi ijtimoiy qo'llab-quvvatlash xizmatlari raqamli muhitda uzluksiz tashkil qilinishi mumkin. Ayni paytda Ashurov tadqiqotida raqamli yechimlarning madaniy mosligi, til, ishonch, ma'lumotlar xavfsizligi va mahalliy mutaxassislar ishtirokini ta'minlash zarurligi ko'rsatiladi. Bu holat raqamli profilaktikada tayyor xorijiy platformani mexanik ko'chirish emas, balki milliy qadriyatlar, mahalla tizimi, oilaviy munosabatlar va yoshlarning axborot iste'moli xususiyatlariga moslashtirish lozimligini anglatadi. V.K. Abdullayevaning giyohvandlikning klinik-patogenetik va ijtimoiy-psixologik omillariga bag'ishlangan doktorlik tadqiqoti esa muammoning ko'p omilli tabiatini asoslaydi [2]. Olim shaxsning motivatsion yo'nalishi, ijtimoiy muhit, komorbid holatlar, reabilitatsiya va qaytalanish xavfi o'rtasidagi bog'liqlikni tadqiq etib, baholash hamda kuzatuv jarayonida kompyuter dasturidan foydalanish imkonini ham ko'rsatgan. Abdullayeva yondashuvining ijtimoiy-falsafiy ahamiyati shundaki, u giyohvandlikni faqat huquqbuzarlik yoki axloqiy “nuqson”ga qisqartirmaydi; aksincha, shaxs, muhit, sog'liq, motivatsiya va ijtimoiy adaptatsiya o'rtasidagi munosabatlar tizimi sifatida ko'radi. Bu xulosa raqamli kontentda ayblovchi ritorikadan voz kechish, inson qadrini saqlash va profilaktik xabarlarini yordamga yo'naltirilgan uslubda bayon qilish zarurligini ko'rsatadi. Ashurovning raqamli infratuzilma va xizmatga kirish imkoniyatiga qaratilgan qarashlari Abdullayevaning klinik-psixologik va ijtimoiy omillarni kompleks baholash yondashuvi bilan birlashtirilganda, giyohvandlikka qarshi raqamli

profilaktikaning milliy modeli shakllanadi: birinchi yo'nalish axborot va xizmatni insonga yetkazadi, ikkinchi yo'nalish esa uning mazmuni individual va ijtimoiy ehtiyojlarga mos bo'lishini ta'minlaydi. Shu bilan birga, mavjud milliy adabiyotlarda raqamli texnologiyalarning aynan ijtimoiy-falsafiy tafakkur, qadriyatlar iyerarxiyasi, axborot manipulyatsiyasi va fuqarolik mas'uliyatiga ta'siri yetarlicha tizimlashtirilmagan. Mazkur maqola shu ilmiy bo'shliqni to'ldirib, klinik-profilaktik bilimni aksiologik, kommunikativ va institutsional tahlil bilan uyg'unlashtiradi. Xorijiy adabiyotlar bilan qiyoslaganda, mazkur ikki milliy tadqiqotning kuchli jihati muammoni O'zbekistonning institutsional va madaniy sharoitida ko'rib chiqishidir. Xalqaro raqamli intervensiyalar ko'pincha individual foydalanuvchining ilovadan foydalanishiga urg'u bersa, mahalliy voqelikda oila, mahalla va ta'lim muassasasining ta'siri yuqori. Shuning uchun Ashurov va Abdullayeva ishlaridan kelib chiqadigan umumiy metodologik xulosa raqamli xizmatni alohida “ilova” emas, insonni o'rab turgan ijtimoiy munosabatlar tarmog'iga kiritilgan vosita sifatida loyihalash zarurligidir.

Metodologik qism. Tadqiqotda giyohvandlikka qarshi ijtimoiy-falsafiy tafakkurni rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning o'rnini ochib berish uchun o'zaro bog'liq metodlar majmuasi qo'llanildi. Avvalo, dialektik metod vositasida raqamli muhitning ikki tomonlama xususiyati – profilaktik imkoniyat va xavfli axborotni kuchaytirish ehtimoli – qarama-qarshiliklar birligi sifatida o'rganildi; bu yondashuv texnika o'z-o'zidan ijobiy yoki salbiy emas, balki ijtimoiy maqsad, qadriyat va boshqaruv mexanizmlari orqali muayyan mazmun kasb etishini asoslash imkonini berdi. Tizimli tahlil metodi oila, ta'lim muassasasi, mahalla, sog'liqni saqlash, huquqni muhofaza qilish organlari, ommaviy axborot vositalari va raqamli platformalarni yagona profilaktik ekotizim elementlari sifatida ko'rib chiqish uchun qo'llanildi. Aksiologik metod yordamida inson qadri, hayot, salomatlik, erkinlik, mas'uliyat, adolat, maxfiylik va ijtimoiy birdamlik raqamli profilaktikaning asosiy mezonlari sifatida belgilab olindi. Germenevtik tahlil raqamli mediada giyohvandlikka doir xabarlar, ramzlar va narrativlarning qanday ma'no hosil qilishini, xususan qo'rqitish, romantizatsiya, ayblash yoki yordamga yo'naltirish uslublarining auditoriya tafakkuriga ta'sirini tushunishga xizmat qildi. Kontent-tahlil metodida xalqaro va milliy ilmiy adabiyotlar, raqamli salomatlik bo'yicha sharhlar, profilaktika standartlari va ilmiy maqolalarda takrorlanuvchi kategoriyalar – “kirish imkoniyati”, “personallashtirish”, “ishonch”, “maxfiylik”, “stigma”, “raqamli tengsizlik”, “samaradorlik” va “inson nazorati” – ajratildi. Qiyosiy metod O'zbekiston va Markaziy Osiyo sharoitidagi raqamli tashabbuslarni xorijiy tadqiqotlarda bayon etilgan mobil intervensiyalar, internet orqali ta'lim va raqamli psixiatriya prinsiplari bilan solishtirish uchun ishlatildi.

Natijalar. Tahlil natijasida giyohvandlikka qarshi raqamli profilaktikaning samaradorligi texnologiyalar soni yoki axborot hajmi bilan emas, balki ularning insonda qanday ma'no, qadriyat va ijtimoiy pozitsiya shakllantirishi bilan belgilanishi aniqlandi. Birinchi natija sifatida raqamli texnologiyalarning beshta o'zaro bog'liq funksiyasi tizimlashtirildi: ma'rifiy funksiya ishonchli ilmiy ma'lumotni sodda va tushunarli shaklda yetkazadi; refleksiv funksiya yoshlarning media xabarlarini tahlil qilishi va manipulyatsiyani anglashiga yordam beradi; kommunikativ funksiya oila, pedagog, psixolog, shifokor va yoshlar o'rtasida xavfsiz muloqot kanalini yaratadi; navigatsion funksiya foydalanuvchini qonuniy va ishonchli yordam manbalariga yo'naltiradi; institutsional funksiya esa profilaktika subyektlari o'rtasida ma'lumot almashinuvi va hamkorlikni muvofiqlashtiradi. Ikkinchi natija sifatida raqamli

profilaktikaning mazmun modeli taklif etildi. Unda kontent qo'rqitish va jazo ritorikasiga emas, hayotning mazmuni, shaxsiy istiqbol, kasbiy reja, oilaviy ishonch, sog'lom tengdoshlik muhiti va yordam so'rash madaniyatiga tayanishi lozim. Bunday kontentda giyohvandlikka qarshi rad etish pozitsiyasi "boshqalardan qo'rqish" emas, o'z qadr-qimmatini va kelajagini himoya qilish sifatida ifodalanadi.

Muhokama. Mavzu bo'yicha xalqaro ilmiy munozarani Liza Marsh va Jon Torous qarashlari o'rtasidagi shartli polemika orqali yoritish mumkin. Liza Marsh raqamli texnologiyalarni giyohvandlikning oldini olish, baholash, davolash va tiklanishni qo'llab-quvvatlash imkoniyatlarini kengaytiruvchi transformatsion vosita sifatida ko'radi [3]. Uning fikricha, internet, mobil qurilmalar va interaktiv dasturlar dalilga asoslangan psixologik yordamni keng auditoriyaga yetkazish, xizmat xarajatini kamaytirish, foydalanuvchining kundalik muhitida o'z vaqtida qo'llab-quvvatlash va ma'lumot asosida individuallashtirish imkonini beradi. Kempbell va hammualliflarining internet orqali yetkazilgan xulqiy intervensiya bo'yicha ko'p markazli tadqiqoti ham raqamli modullar odatiy xizmatga qo'shimcha qilinganda ishtirokni saqlash va ijobiy natijalarni kuchaytirish mumkinligini ko'rsatadi [4]. Marshning texno-optimistik pozitsiyasiga ko'ra, asosiy muammo texnologiyaning tabiatida emas, uni sifatli ilmiy mazmun bilan to'ldirish va amaldagi xizmatlarga integratsiya qilishdadir. Jon Torous esa raqamli psixiatriyaning tez o'sishiga ijobiy baho bergan holda, ilova yoki algoritmining mavjudligi uning samarali va xavfsiz ekanini anglatmasligini ta'kidlaydi [8]. U dalil bazasining cheklanganligi, foydalanuvchilarning uzoq muddatli ishtirokini saqlash qiyinligi, maxfiylik, ma'lumotlarni tijoriylashtirish, algoritmik tarafdashlik va raqamli tengsizlikni asosiy muammo sifatida ko'radi. Torous nuqtai nazaridan, raqamli vositalarni joriy etishdan oldin klinik va ijtimoiy samara, axloqiy standart, foydalanuvchi huquqi va real xizmat tizimi bilan bog'lanish tekshirilishi lozim. Ushbu ikki yondashuv bir-birini inkor etmaydi, balki raqamli profilaktikaning ikki zarur shartini ko'rsatadi: Marsh ko'lam, tezkorlik va personalashtirish imkoniyatini ochsa, Torous sifat, ishonch va inson huquqlari chegarasini belgilaydi. Polemikaning ijtimoiy-falsafiy mazmuni "texnologik determinizm" va "inson markazli boshqaruv" o'rtasida namoyon bo'ladi. Agar texnologiya ijtimoiy muammoni avtomatik hal qiladi, deb qaralsa, profilaktika insonning ma'naviy tajribasi, oilaviy munosabati va madaniy kontekstini e'tibordan chetda

qoldiradi. Agar xavflar sabab raqamli vositalardan butunlay voz kechilsa, aholiga tezkor va maxfiy yordam berish imkoniyati cheklanadi. Shuning uchun sintetik pozitsiya talab etiladi: raqamli yechimlar "eng avvalo inson qadri" prinsipi asosida, ilmiy dalil, madaniy moslik, maxfiylik va oflayn xizmatga yo'naltirish bilan qo'llanilishi kerak. Kazemi va hammualliflarining mHealth intervensiyalari bo'yicha sharhi raqamli yondashuvlar istiqbolli ekanini, biroq tadqiqot dizaynlari va natijalarning turlichaligi sabab ehtiyotkor xulosa zarurligini ko'rsatadi [5]. Tofigi va hammualliflari mobil xabarlashuvning qabul qilinishi va amaliyligi yuqori bo'lishi mumkinligini, ammo klinik ta'sirni barqaror tasdiqlash uchun sifatli tadqiqotlar kerakligini ta'kidlaydi [6]. Demak, munozaraning amaliy xulosasi shuki, O'zbekistonda raqamli profilaktika keng qamrovli kompaniya sifatida emas, bosqichma-bosqich pilot loyiha, mustaqil baholash, yoshlar va otionalar fikri, mutaxassislar nazorati hamda ochiq axloqiy qoidalar bilan rivojlantirilishi maqsadga muvofiq. Bu yondashuv texnologiyani maqsad emas, insonda ongli, qadriyatli va mas'uliyatli tanlovni kuchaytiruvchi vosita sifatida saqlab qoladi. Marsh va Torous o'rtasidagi nazariy farqni profilaktika kontenti misolida ham ko'rish mumkin. Marsh yondashuvi auditoriyaga moslashtirilgan tezkor xabar, qaytar aloqa va doimiy qo'llab-quvvatlashni ustuvor deb biladi; Torous yondashuvi esa moslashtirish uchun yig'ilayotgan ma'lumot kinga tegishli, qanday saqlanadi va noto'g'ri xulosa chiqarilsa kim javob beradi, degan savollarni qo'yadi. Birinchi yondashuv amaliy samarani tezlashtiradi, ikkinchisi esa samaraning inson huquqlari hisobiga erishilmasligini kafolatlaydi. Shu bois milliy modelda "raqamli foyda-axloqiy xavf-himoya mexanizmi" uchligi har bir loyiha uchun oldindan belgilanishi lozim.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, giyohvandlikka qarshi kurashning zamonaviy samaradorligi axborotni taqiqlovchi shaklda ko'paytirishga emas, balki insonda hayot qadri, mas'uliyatli erkinlik, tanqidiy fikrlash va ijtimoiy hamjihatlikni birlashtiruvchi ijtimoiy-falsafiy tafakkurni shakllantirishga bog'liq. Raqamli texnologiyalar ushbu jarayonda keng qamrov, tezkorlik, interaktivlik, anonim muloqot, personalashtirish va institutsional hamkorlikni ta'minlaydigan muhim vosita bo'lishi mumkin. Biroq raqamli profilaktika texnik platforma yaratish bilan tugamaydi; uning mazmuni insonparvar, dalilga asoslangan, milliy madaniyatga mos, stigmadan xoli va yordamga yo'naltirilgan bo'lishi zarur.

ADABIYOTLAR

1. Ашу́ров З.И., Че́мбаев Б.Р., Хегай Л.Н., Холикова С., Лян Е.М. Цифровые технологии в поддержке психического здоровья в Центральной Азии: современное состояние и перспективы // Журнал гуманитарных и естественных наук. – 2024. – Вып. 17, № 12, т. 1. – С. 296–300.
2. Абдуллаева В.К. Героин гиёхвандлигининг клиник-патогенетик асослари ва унинг терапевтик услубларини такомиллаштириш (клиник-экспериментал текширув): докторлик диссертацияси автореферати. – Тошкент, 2017. – 85 б.
3. Marsch L.A. Leveraging technology to enhance addiction treatment and recovery // Journal of Addictive Diseases. – 2012. – Vol. 31, No. 3. – P. 313–318. – DOI: 10.1080/10550887.2012.694606.
4. Campbell A.N.C., Nunes E.V., Matthews A.G. et al. Internet-delivered treatment for substance abuse: a multisite randomized controlled trial // American Journal of Psychiatry. – 2014. – Vol. 171, No. 6. – P. 683–690. – DOI: 10.1176/appi.ajp.2014.13081055.
5. Kazemi D.M., Borsari B., Levine M.J., Li S., Lambertson K.A., Matta L.A. A systematic review of the mHealth interventions to prevent alcohol and substance abuse // Journal of Health Communication. – 2017. – Vol. 22, No. 5. – P. 413–432. – DOI: 10.1080/10810730.2017.1303556.
6. Tofighi B., Nicholson J.M., McNeely J., Muench F., Lee J.D. Mobile phone messaging for illicit drug and alcohol dependence: a systematic review of the literature // Drug and Alcohol Review. – 2017. – Vol. 36, No. 4. – P. 477–491. – DOI: 10.1111/dar.12535.
7. Naslund J.A., Aschbrenner K.A., Araya R. et al. Digital technology for treating and preventing mental disorders in low-income and middle-income countries: a narrative review of the literature // The Lancet Psychiatry. – 2017. – Vol. 4, No. 6. – P. 486–500. – DOI: 10.1016/S2215-0366(16)30215-2.
8. Torous J., Bucci S., Bell I.H. et al. The growing field of digital psychiatry: current evidence and the future of apps, social media, chatbots, and virtual reality // World Psychiatry. – 2021. – Vol. 20, No. 3. – P. 318–335. – DOI: 10.1002/wps.20883.
9. Kim S.J., Marsch L.A., Hancock J.T., Das A.K. Scaling up research on drug abuse and addiction through social media big data // Journal of Medical Internet Research. – 2017. – Vol. 19, No. 10. – e353. – DOI: 10.2196/jmir.6426.
10. United Nations Office on Drugs and Crime; World Health Organization. International Standards on Drug Use Prevention. Second updated edition. – Vienna: United Nations, 2018. – 60 p.